

درآمدی بر بانکداری اسلامی

تألیف

دکتر احمد معالی و همکاران

www.ketab.ir

انتشارات دانشگاه امام صادق (علیه السلام)
تهران: بزرگراه شهید چمران،
پل مدیریت
تلفکس: ۸۸۳۷۰۱۴۲
صندوق پستی ۱۵۹-۱۴۶۵۵
E-mail: isu.press@yahoo.com
فروشگاه اینترنتی:
www.ketabesadiq.ir

درآمدی بر بانکداری اسلامی ■ تالیف: دکتر احمد شعبانی و همکاران ■ ناشر: دانشگاه امام صادق (ع)
چاپ اول: ۱۳۹۴ ■ قیمت: ۲۴۰۰۰۰ ریال ■ شمارگان: ۱۰۰۰ نسخه ■ چاپ و صحافی: هوشنگی
شاپری: ۹۷۸-۶۰۰-۲۱۴-۴۷۲-۴

همه حقوق محفوظ و متعلق به ناشر است.

سرشناسه: شعبانی، احمد -
عنوان و نام پدیدآور: درآمدی بر بانکداری اسلامی
احمد شعبانی و همکاران.
مشخصات نشر: تهران: دانشگاه امام صادق (ع)، ۱۳۹۴.
مشخصات ظاهری: ۳۷۶ ص.
قیمت: ۲۴۰۰۰۰ ریال. شابک: ۹۷۸-۶۰۰-۲۱۴-۴۷۲-۴
شناسه افزوده: دانشگاه امام صادق (ع)
شماره کتابشناسی ملی: ۴۰۸۸۷۲۵

فهرست مطالب

۱۹ سخن ناشر
۲۱ مقدمه
فصل اول. تجربه بانکداری اسلامی در کشورهای اسلامی	
۲۵ مقدمه
۲۷ ۱-۱. تاریخچه بانکداری اسلامی از ایده تا عمل
۲۷ ۱-۱-۱. مقدمه
۲۸ ۱-۱-۲. تاریخچه شکل گیری و تدوین ایده بانکداری بدون ربا
۲۹ ۱-۱-۳. تاریخچه شکل گیری بین مؤسسات و نهادهای مالی اسلامی (بدون ربا)
۳۰ ۱-۲. بررسی تجربه بانکداری اسلامی در کشورهای اسلامی
۳۱ ۱-۲-۱. مالزی
۳۲ الف. توسعه بانکداری اسلامی در مالزی
۳۲ ب. تاریخ بانکداری اسلامی در مالزی
۳۳ ج. سیستم بانکداری اسلامی مالزی
۳۵ ۱-۲-۲. بانکداری اسلامی در اندونزی
۳۵ الف. نهادهای سنتی مالی اسلامی در اندونزی
۳۶ ب. معرفی اقداماتی در راستای مجاز شدن بانکداری اسلامی در اندونزی
۳۷ ج. نهادهای مالی اسلامی معاصر اندونزی
۳۸ د. مقدمه‌ای بر نحوه عملکرد حسابداری استاندارد
۳۹ هـ. قالب‌های وام‌دهی و استقراض در اندونزی
۳۹ ۱-۲-۳. پاکستان
۴۱ الف. چالش‌های بانکداری اسلامی در پاکستان
۴۲ ۱-۲-۴. بنگلادش
۴۳ الف. مطالعه موردی بانک سهامی اسلامی بنگلادش

۴۳	ب. اهداف و مدیریت
۴۴	ج. ارزیابی عملکرد
۴۵	د. رشد سپرده‌ها
۴۶	هـ. عملکرد سرمایه‌گذاری
۴۷	و. برنامه‌های سرمایه‌گذاری اجتماعی
۴۷	ز. عملکرد در تجارت جهانی و تأمین مالی خارجی
۴۸	ح. عملکرد سود
۴۹	۱-۲-۵. ترکیه
۵۰	۱-۲-۶. سودان
۵۱	۱-۲-۷. مصر
۵۱	۱-۲-۸. عربستان سعودی
۵۲	۱-۲-۹. کویت
۵۳	۱-۲-۱۰. امارات متحده عربی
۵۵	۱-۲-۱۱. بحرین
۵۶	۱-۲-۱۲. جمهوری اسلامی ایران
۵۷	۱-۳-۳. نگاهی کلی به وضعیت بانکداری اسلامی در برخی مناطق
۵۷	۱-۳-۱. کشورهای شورای همکاری خلیج فارس
۵۹	الف. الگوهای تجاری
۶۰	ب. دوران رقابت
۶۱	۱-۳-۲. جنوب شرقی، جنوب و مرکز آسیا
۶۴	۱-۳-۳. جهان عرب به غیر از کشورهای ناحیه خلیج فارس
۶۶	۱-۴-۴. نگاهی کلی به وضعیت فعلی بانکداری اسلامی در جهان
۷۰	جمع‌بندی

فصل دوم. تجربه بانکداری اسلامی در کشورهای غیراسلامی

۷۱	مقدمه
----	-------

۷۳	۱-۲. بررسی تجربه بانکداری اسلامی در برخی کشورهای غیر اسلامی
۷۶	۱-۱-۲. ایالات متحده آمریکا
۷۸	۲-۱-۲. انگلیس
۸۲	۳-۱-۲. فرانسه
۸۵	۴-۱-۲. آلمان
۸۷	۵-۱-۲. اسپانیا
۸۹	۱-۲. لوکزامبورگ
۸۹	۶-۱-۲. سایر کشورهای اروپایی
۹۱	الف. کانادا و مکزیک
۹۲	ب. ایتالیا و سوئد
۹۲	جمع‌بندی

فصل سوم. تاریخچه بانکداری اسلامی در ایران

۹۵	مقدمه
۹۶	۱-۳. سیر تفکر بانکداری اسلامی
۹۶	۱-۱-۳. مقابله با نظام بانکداری غربی
۹۷	۲-۱-۳. مبانی نظری بانکداری اسلامی از دیدگاه شهید صدر
۹۸	الف. تجهیز منابع پولی
۹۹	ب. تخصیص منابع پولی
۱۰۲	۲-۱-۳. دیدگاه‌های شهید مطهری درباره بانک
۱۰۴	۳-۱-۳. دیدگاه‌های سایر متفکران
۱۰۴	الف. شهید بهشتی
۱۰۵	ب. آیت‌الله هاشمی شاهرودی
۱۰۶	۲-۳. نظریه‌های معاصر در بانکداری اسلامی
۱۰۶	۱-۲-۳. نظریه مبتنی بر جبران هزینه‌های دفتری
۱۰۷	۲-۲-۳. نظریه مبتنی بر تعادل منابع استقراضی

- ۳-۲-۳. نظریه اشتراکی بانکداری اسلامی..... ۱۰۸
- ۳-۲-۴. نظریه عمومی حذف ربا (با تأکید بر تمامی جایگزین‌های ممکن برحسب نیاز اعتباری)..... ۱۰۹
- ۳-۳. تاریخچه بانکداری در ایران..... ۱۰۹
- ۳-۳-۱. مرحله اول؛ ملی کردن بانک‌ها..... ۱۰۹
- ۳-۳-۲. مرحله دوم؛ تصویب لایحه اداره امور بانک‌ها..... ۱۱۲
- ۳-۳-۳. مرحله سوم؛ ادغام بانک‌ها..... ۱۱۳
- ۳-۳-۴. مرحله چهارم؛ برقراری حداقل سود تضمین‌شده و کارمزد..... ۱۱۷
- ۳-۳-۵. مرحله پنجم؛ مذاکرات شورای پول و اعتبار و تدوین لایحه..... ۱۲۱
- ۳-۳-۶. مرحله ششم؛ مذاکرات و مجلس شورای اسلامی..... ۱۲۲
- جمع‌بندی..... ۱۲۴
- پیوست شماره ۱. قانون ملی شدن بانک‌ها (مصوب ۱۳۵۸/۳/۱۷)..... ۱۲۶
- پیوست شماره ۲. لایحه قانونی اداره امور بانک‌ها..... ۱۲۶
- قسمت اول. مجمع عمومی بانک‌ها..... ۱۲۷
- قسمت دوم. شورای عالی بانک‌ها..... ۱۲۸
- قسمت سوم. هیأت مدیره هر بانک..... ۱۲۹
- قسمت چهارم. مدیرعامل..... ۱۳۰
- قسمت پنجم. بازرسان قانونی..... ۱۳۰
- قسمت ششم. گروه‌بندی بانک‌ها..... ۱۳۰

فصل چهارم. مبانی و اصول بانکداری اسلامی

- مقدمه..... ۱۳۱
- ۴-۱. تحریم ربا..... ۱۳۲
- ۴-۱-۱. ربا از دیدگاه قرآن..... ۱۳۴
- ۴-۱-۲. حرمت ربا از دیدگاه روایات..... ۱۳۸
- ۴-۱-۳. تعریف ربا..... ۱۴۰

۱۴۱.....	۴-۱-۴. انواع ربا.....
۱۴۱.....	الف. ربای معاملی و ربای قرضی.....
۱۴۲.....	ب. ربا در قرض‌های تولیدی و تجاری، در مقابل قرض‌های مصرفی.....
۱۶۳.....	۴-۱-۵. مکاتب و نظریات اقتصادی در رابطه با ربا.....
۱۶۳.....	الف. مریکانتیلیست‌ها.....
۱۶۴.....	ب. کلاسیک‌ها.....
۱۶۵.....	ج. نظریه اثربشی بهره.....
۱۶۶.....	د. بهره نیمت امکان سرمایه‌گذاری.....
۱۶۶.....	هـ. بهره در قرض نزول بودن نرخ بازدهی سرمایه.....
۱۶۷.....	و. بهره در مقابل ریسک و وام‌دهنده متقبل می‌شود.....
۱۶۷.....	ز. بهره در مقابل کاهش ارزش پول (تورم).....
۱۶۷.....	ح. مکاتب آسمانی و ربا.....
۱۶۹.....	۴-۱-۶. علل و حکمت حرمت ربا.....
۱۷۳.....	الف. فلسفه حرمت ربا در آیات و روایات.....
۱۸۶.....	ب. علت حرمت ربا از دیدگاه فقها و مفسران.....
۱۸۹.....	۴-۱-۷. اثرات اقتصادی جایگزینی نظام مشارکت به جای نظام بهره در بانکداری اسلامی.....
۱۹۱.....	الف. مزایای جایگزینی نظام مشارکت.....
۲۰۷.....	ب. انتقادهای وارد بر نظام مشارکت و پاسخ آن‌ها.....
۲۱۶.....	۴-۲. تحریم غرر.....
۲۱۶.....	۴-۲-۱. تعریف قاعده غرور.....
۲۱۷.....	جمع‌بندی.....

فصل پنجم. تبیین قانون عملیات بانکی بدون ربا در ایران

۲۱۹.....	مقدمه.....
۲۲۰.....	اهداف و وظایف نظام بانکی در عملیات بانکی بدون ربا.....
۲۲۱.....	۵-۱. الگوی فعلی بانکداری بدون ربای ایران (در یک نگاه).....

- ۲۲۱..... ۵-۱-۱. تجهیز منابع پولی
- ۲۲۱..... الف. اهداف، انگیزه‌ها و روحیات مشتریان بانک
- ۲۲۳..... ب. حساب جاری (قرض الحسنه)
- ۲۲۴..... ج. حساب پس‌انداز (قرض الحسنه)
- ۲۲۸..... د. سپرده‌های سرمایه‌گذاری مدت‌دار
- ۲۳۰..... هـ. تجزیه و تحلیل: بررسی فقهی سپرده‌های بانکی
- ۲۳۷..... ۵-۱-۲. تخصیص منابع پولی
- ۲۳۸..... الف. قرض الحسنه
- ۲۳۹..... ب. قراردادهای مبادله‌ای
- ۲۴۴..... ج. قراردادهای مشارکتی
- ۲۴۸..... د. سرمایه‌گذاری مستقیم
- ۲۵۰..... ۵-۱-۳. بانک مرکزی ایران و سیاست پولی
- ۲۵۴..... جمع‌بندی
- فصل ششم. بررسی عملکرد بانکداری بدون ربا**
- ۲۵۷..... مقدمه
- ۲۵۷..... ۶-۱. عملکرد بانکداری بدون ربا
- ۲۵۷..... ۶-۱-۱. بخش تجهیز منابع پولی و پرداخت سود سپرده‌ها
- ۲۶۰..... الف. حاکمیت حقیقت نظام بهره
- ۲۶۱..... ب. عدم ثبات کافی در منابع بانکی
- ۲۶۲..... ج. وجود تسهیلات تکلیفی
- ۲۶۳..... ۶-۱-۲. رشد سپرده‌های بانکی
- ۲۶۶..... ۶-۱-۳. بخش اعطای تسهیلات
- ۲۶۶..... الف. گرایش نظام بانکی به حقیقت بهره (ربا)
- ۲۶۷..... ب. شواهد گرایش نظام بانکی به حقیقت بهره
- ۲۷۶..... ج. علل گرایش به سمت بازده ثابت (حقیقت نظام بهره)
- ۲۷۹..... جمع‌بندی

فصل هفتم. اشکالات و نارسایی‌های قانون عملیات بانکی بدون ربا

۲۸۱	مقدمه
۲۸۲	۱-۷. مشکلات اجرایی
۲۸۲	۱-۱-۷. مشکلات کلی مربوط به جایگزینی نظام بانکداری جدید
۲۸۲	الف. تفکر جایگزینی یک به یک بانکداری بدون ربا به جای بانکداری ربوی
۲۸۳	ب. پیچیدگی کار در بانکداری بدون ربا
۲۸۵	ج. فقدان اهمیت قوی و مؤثر برای جذب سپرده‌ها
۲۸۷	د. محدودیت‌های ناشی از بهره‌گیری از عقود
۲۸۸	هـ. انحصار در شیوه پرداخت عادی
۲۸۹	و. افزایش ریسک رهنبرد عملیات اعتباری
۲۹۰	ز. سنگین‌تر بودن هزینه‌های عملیات
۲۹۳	ح. دوگانگی عملیات حسابداری
۲۹۴	ط. عدم کفایت حجم تسهیلات اسکناسی در قبال نیازهای افراد
۲۹۵	ی. کمبود سرمایه بانک‌های تخصصی
۲۹۵	ک. استقرار دولت
۲۹۶	ل. تعیین نرخ بازدهی و کارمزد
۲۹۷	۱-۲. مشکلات مربوط به مجریان قانون عملیات بانکی بدون ربا
۲۹۷	الف. آموزش‌های ویژه بانکداری در بانکداری بدون ربا
۲۹۸	ب. ناکافی بودن نظارت بر روند عملیات بانکی
۲۹۸	ج. تصور باقی ماندن شیوه ربوی در فعالیت‌های بانکداری جدید
۳۰۲	د. نحوه احتساب سود تسهیلات اعطائی
۳۰۲	هـ. برخورد غیرمسئولانه برخی مجریان نسبت به شرعی بودن عملیات بانکی بدون ربا
۳۰۳	و. مشکلات دریافت تسهیلات برای مؤسسات کوچک تجاری
۳۰۳	ز. تمرکز بیش از حد پرداخت تسهیلات در قالب تعداد معدودی از عقود
۳۰۴	ح. استفاده بیش از حد از عقود کوتاه مدت
۳۰۵	۱-۳. مشکلات مربوط به مراجعه‌کنندگان

- الف. عدم آشنایی و آگاهی مراجعه‌کنندگان با قانون عملیات بانکی بدون ربا ۳۰۵
- ۷-۲. اشکالات محتوایی ۳۰۵
- ۷-۲-۱. تفاوت ماهوی بانکداری متعارف و بانکداری بدون بهره ۳۰۵
- ۷-۲-۲. عدم ارائه تعریفی روشن و کاربردی از نظام بانکی و تبیین قلمرو شمول قانون ۳۱۰
- ۷-۲-۳. متأثر شدن قانون از شرایط اقتصادی اول انقلاب، به ویژه از نگرش دولتی بی‌ردن بانک‌ها ۳۱۱
- ۷-۲-۴. عدم قابلیت برای طراحی الگوهای متناسب با انواع مؤسسات اعتباری ۳۱۳
- ۷-۲-۵. عدم جامعیت و نارسایی قانون نسبت به اهداف و سلیقه‌های سپرده‌گذاران و متقاضیان تسهیلات ۳۱۳
- ۷-۲-۶. عدم جامعیت و نارسایی ابزارهای سیاست پولی استفاده شده در قانون ۳۱۲
- ۷-۲-۷. فقدان راهکار مناسب برای بریمه تأخیر و تمدید مهلت پرداخت ۳۱۵
- ۷-۲-۸. فقدان ارتباط بانک‌ها و مؤسسات اعتباری ایران با بانک‌های بدون ربا و متعارف دنیا ۳۲۰
- ۷-۲-۹. فقدان راهکار مناسب برای نظارت شرعی فعالیت بانک‌ها و مؤسسات اعتباری ۳۲۱
- ۷-۲-۱۰. فقدان راهکار مناسب برای تحقیق و توسعه بانکی بدون ربا ۳۲۱
- جمع‌بندی ۳۱۲

فصل هشتم. محصولات بانکداری اسلامی

- مقدمه ۳۲۵
- ۸-۱. ظهور بانکداری اسلامی ۳۲۷
- ۸-۲. مسیرهایی متفاوت با هدفی یکسان ۳۲۹
- ۸-۳. محصولات سرمایه‌گذاری مجاز ذیل احکام اسلامی ۳۳۰
- ۸-۳-۱. اصول سرمایه‌گذاری اسلام ۳۳۱
- ۸-۳-۲. تأمین مالی از طریق فروش سهام و استقراض در جامعه اسلامی پیش از اسلام ۳۳۲
- ۸-۳-۳. تأمین مالی از طریق فروش سهام و استقراض اسلامی ۳۳۴
- الف. اوراق سرمایه‌ای: قراردادهای تسهیم سود ۳۳۵

- ۳۳۷..... ب. قراردادهای تأمین مالی از طریق استقراض
- ۳۴۱..... ۸-۳-۴. اوراق بدهی
- ۳۴۲..... ۸-۳-۵. شرایط شریعت در اجاره طویل‌المدت (لیزینگ)
- ۳۴۳..... ۸-۳-۶. سایر محصولات مخاطره‌برانگیز
- ۳۴۳..... الف. بیمه اسلامی
- ۳۴۵..... ب. بیمه تکافل در دوران معاصر
- ۳۴۵..... ج. مقایسه تکافل با بیمه متعارف
- ۳۴۶..... ۸-۴-۴. محصولات خرد بانکداری اسلامی
- ۳۴۶..... ۸-۴-۱. حساب‌های جاری اسلامی
- ۳۴۷..... ۸-۴-۲. حساب‌های پس‌انداز متداول اسلامی
- ۳۴۸..... ۸-۴-۳. سپرده‌های ثابت اسلامی
- ۳۴۹..... ۸-۴-۴. کارت‌های اعتباری اسلامی
- ۳۵۰..... ۸-۴-۵. رهن اسلامی
- ۳۵۲..... ۸-۵-۵. مروری بر محصولات اسلامی ارائه‌شده برخی از کشورهای اسلامی
- ۳۵۲..... ۸-۵-۱. بانکداری اسلامی در اندونزی
- ۳۵۲..... الف. سنخ‌شناسی نهادهای مالی اسلامی در اندونزی
- ۳۵۳..... ب. سنخ‌شناسی محصولات مالی اسلامی (بانک‌های اندونزی)
- ۳۵۴..... ج. وجوه سپرده‌ها
- ۳۵۸..... د. تأمین مالی
- ۳۷۰..... هر خدمات
- ۳۷۴..... ۸-۵-۲. محصولات و خدمات بانکداری اسلامی در پاکستان
- ۳۷۵..... الف. سمت‌دارایی‌ها
- ۳۷۶..... ب. سمت بدهی‌ها
- ۳۷۶..... ج. سایرین
- ۳۷۷..... ۸-۵-۳. محصولات بانکداری اسلامی در اروپا
- ۳۷۸..... الف. قراردادهای اسلامی

- ۳۸۰..... ۶-۸. چالش‌ها و موانع پیش‌روی بانکداری اسلامی
- ۳۸۰..... ۱-۶-۸. گسترش محصولات و ابداعات
- ۳۸۱..... ۲-۶-۸. توزیع
- ۳۸۲..... ۳-۶-۸. برتری عملیاتی
- ۳۸۳..... ۴-۶-۸. بانکداری اسلامی در آینده
- ۳۸۴..... جمع‌بندی

فصل نهم - تأمین مالی خرد

- ۳۸۷..... مقدمه
- ۳۸۸..... ۱-۹. تعریف اعتبارات خرد و مالیه خرد
- ۳۹۱..... ۲-۹. تأمین مالی خرد و کاهش فقر
- ۳۹۱..... ۱-۲-۹. نتایج تأمین مالی خرد
- ۳۹۲..... الف. اعتبارات خرد
- ۳۹۳..... ب. سهام خرد
- ۳۹۳..... ج. پس‌انداز خرد
- ۳۹۴..... د. نقل و انتقالات خرد
- ۳۹۴..... هـ. بیمه خرد
- ۳۹۵..... ۲-۲-۹. توسعه کسب و کار خرد
- ۳۹۸..... ۳-۹. الگوهای تأمین مالی خرد و بهترین عمل
- ۳۹۸..... ۱-۳-۹. انواع الگوها
- ۴۰۱..... ۲-۳-۹. تأمین مالی خرد از نوع «بهترین عمل»
- ۴۰۳..... ۴-۹. تجارب برخی از کشورها در به‌کارگیری شیوه تأمین مالی خرد
- ۴۰۳..... ۱-۴-۹. سودان
- ۴۰۴..... الف. مشارکت در سرمایه‌گذاری بخش کشاورزی
- ۴۰۵..... ۲-۴-۹. تجربه بانک اسلامی اردن در سرمایه‌گذاری‌های مشترک
- ۴۰۵..... ۳-۴-۹. تجربه بانک اسلامی فیصل در مصر

۴۰۵	۵-۹. مزایا و معایب تأمین مالی خرد
۴۰۵	۱-۵-۹. مزایای تأمین مالی خرد
۴۰۷	۲-۵-۹. معایب تأمین مالی خرد
۴۰۷	۶-۹. تأمین مالی خرد، مشکلات و راهکارها
۴۰۷	۱-۶-۹. مشکلات عمومی تأمین مالی خرد
۴۱۱	۲-۶-۹. مشکلات تأمین مالی خرد در چارچوب اسلام
۴۱۲	جمع‌بندی

فصل دهم. بحران‌های مالی و بانکداری اسلامی

۴۱۵	مقدمه
۴۱۸	۱-۱۰. تاریخچه بحران‌های مالی جهان
۴۱۸	۱-۱-۱۰. بحران سال ۱۸۵۰م
۴۱۹	۲-۱-۱۰. بحران سال ۱۸۷۳م
۴۲۰	۳-۱-۱۰. بحران بانکداران؛ ۱۹۰۷م
۴۲۲	۴-۱-۱۰. بحران سال ۱۹۲۹م
۴۲۴	۵-۱-۱۰. بحران ۱۹۷۳م
۴۲۴	۶-۱-۱۰. بحران ۲۰۰۷-۲۰۰۸م
۴۲۵	۷-۱-۱۰. فانی می و فردی مک
۴۲۶	۸-۱-۱۰. بحران مسکن
۴۲۷	۲-۱۰. ماهیت بحران‌های مالی در اقتصاد متعارف
۴۳۰	۳-۱۰. بررسی وضعیت بانک‌های غربی و اسلامی در جریان بحران مالی اخیر آمریکا
۴۳۳	۴-۱۰. علت بروز بحران از دیدگاه اسلامی
۴۳۴	۵-۱۰. معرفی مبانی اقتصاد اسلامی در مقابل اساس اقتصاد سرمایه‌داری غرب
۴۳۴	۱-۵-۱۰. اقتصاد هنجاری در مقابل اقتصاد اثباتی
۴۳۵	۲-۵-۱۰. انسان اسلامی در برابر انسان اقتصادی
۴۳۶	۳-۵-۱۰. شناخت اقتصاد اسلامی

- ۴۳۶.....۱۰-۵-۴. اقتصاد مالی (متعارف) در مقابل اقتصاد اسلامی
- ۴۳۸.....۱۰-۶. علت آسیب ندیدن بانک‌های اسلامی در جریان بحران اخیر مالی
- ۴۳۹.....۱۰-۷. چشم‌انداز تأمین مالی اسلامی در مقایسه با تأمین مالی متعارف
- ۴۴۱.....۱۰-۸. نکاتی در مورد آینده صنعت بانکداری اسلامی
- ۴۴۲..... جمع‌بندی
- ۴۴۵..... منابع و مأخذ
- ۴۵۷..... نمایه

www.ketab.ir

فهرست جداول

جدول ۱-۱. مجموعه دسته‌های ابزارهای مالی در کشور اندونزی.....	۳۹
جدول ۱-۲. لیست بانک‌های مطرح اسلامی در خاورمیانه.....	۶۵
جدول ۱-۳. وضعیت بانکداری اسلامی در جهان در سال ۲۰۰۷م.....	۶۷
جدول ۱-۴. تعداد جمعیت مسلمان و مشتریان بالقوه قاره اروپا.....	۷۵
جدول ۱-۳. روش‌های تجهیز و تخصیص منابع پولی در الگوی شهید صدر.....	۱۰۲
جدول ۲-۳. سهم سپرده‌های جذب منابع چند بانک تجاری و تخصصی (۱۳۵۵).....	۱۱۴
جدول ۳-۳. تعداد واحدهای بانکی در خارج و داخل کشور.....	۱۱۶
جدول ۳-۴. نرخ دریافتی و پرداختی در سال‌های ۱۳۵۵-۱۳۵۷ و تغییر ساختار آن در ۱۳۵۸.....	۱۱۹
جدول ۱-۴. نسبت سود به سرمایه در حالت‌های ممکن.....	۲۰۱
جدول ۲-۴. توزیع درآمد در دوره رونق (هزار تومان).....	۲۰۲
جدول ۳-۴. توزیع درآمد در دوره عادی (هزار تومان).....	۲۰۲
جدول ۴-۴. توزیع درآمد در دوره رکود (هزار تومان).....	۲۰۲
جدول ۱-۵. فعالیت‌های بانکی بر اساس الگوی بانکداری بدون ربا ایران.....	۲۴۹
جدول ۱-۶. نرخ سود اسمی و واقعی سپرده‌های سرمایه‌گذاری مدت‌دار.....	۲۵۸
جدول ۲-۶. رشد سپرده‌گذاری در بانک‌ها در فاصله سال‌های ۱۳۸۱-۱۳۸۰.....	۲۶۴
جدول ۳-۶. سهم هریک از گروه‌های چهارگانه تسهیلات اعطایی بانک‌ها به بخش غیردولتی.....	۲۷۰

فهرست نمودارها

- نمودار ۱-۱. رشد محصولات مالی اسلامی در جهان..... ۶۸
- نمودار ۱-۲. میزان دارایی جهانی تأمین مالی اسلامی تا پایان سال ۲۰۰۹ میلادی..... ۶۸
- نمودار ۱-۳. میزان دارایی‌های سیستم تأمین مالی اسلامی بر اساس کشورها تا پایان سال ۲۰۰۹ میلادی..... ۶۹
- نمودار ۴-۱. نرخ بهره تعادلی در نظام بهره بر اساس الگوی کینز یا نئوکلاسیک..... ۱۹۲
- نمودار ۴-۲. نرخ بهره تعادلی در نظام مشارکت..... ۱۹۳
- نمودار ۴-۳. مقایسه میزان سود و تقاضا برای سرمایه‌گذاری در دو نظام اسلامی و سرمایه‌داری..... ۱۹۵
- نمودار ۴-۴. افزایش عرضه کل با حذف هزینه‌های مشارکت..... ۱۹۷
- نمودار ۴-۵. روابط حاکم میان مصرف‌کنندگان و تولیدکنندگان..... ۱۹۸
- نمودار ۴-۶. توزیع خطر و نااطمینانی در نظام مشارکت بین تولیدکننده و صاحب سرمایه و تحمیل تمام نااطمینانی به تولیدکننده در نظام بهره..... ۲۰۳
- نمودار ۴-۷. ثبات اقتصادی حاصل از مشارکت در نظام سرمایه‌داری..... ۲۰۶
- نمودار ۴-۸. تحلیل خردی مشارکت در سود بنگاه برای صاحبان پس‌انداز..... ۲۱۵

«بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ»
وَلَقَدْ آتَيْنَا دَاوُودَ وَسُلَيْمَانَ عِلْمًا وَقَالَا الْحَمْدُ لِلَّهِ الَّذِي
فَضَّلَنَا عَلَيَّ كَثِيرًا مِّنْ عِبَادِهِ الْمُؤْمِنِينَ
(قرآن کریم، سوره مبارکه النمل، آیه شریفه ۱۵)

سخن ناشر

فلسفه وجودی دانشگاه امام صادق علیه السلام که از سوی ریاست دانشگاه به کرات مورد توجه قرار گرفته، تربیت نیروی انسانی‌ای متعهد، تقوی و کارآمد در عرصه عمل و نظر است تا از این طریق دانشگاه بتواند نقش اساسی خود را در سطح راهبردی به انجام رساند. از این حیث «تربیت» را می‌توان مقول و معنای سوری یاد نمود که وظایف و کارویژه‌های دانشگاه، در چارچوب آن معنا می‌یابد زیرا که «علم» بدون «تزکیه» بیش از آنکه ابزاری در مسیر تعالی و اصلاح امور جامعه باشد، عامل مشکل‌ساز خواهد بود که سازمان و هویت جامعه را متأثر و دگرگون می‌سازد.

از سوی دیگر «سیاست‌ها» تابع اصول و مبادی علمی هستند. نمی‌توان منکر این تجربه تاریخی شد که استواری و کارآمدی سیاست‌ها در گرو انجام پژوهش‌های علمی و بهره‌مندی از نتایج آنهاست. از این منظر پیشگامان عرصه علم و پژوهش، راهبران اصلی جریان‌های فکری و اجرایی به حساب می‌آیند و نمی‌توان آینده درخشانی را بدون توانایی‌های علمی - پژوهشی رقم زد و سخن از «مرجعیت علمی» در واقع پاسخ‌گویی به این نیاز بنیادین است.

دانشگاه امام صادق علیه السلام در واقع یک الگوی عملی برای تحقق ایده دانشگاه اسلامی در شرایط جهان معاصر است. الگویی که هم‌اکنون ثمرات نیکوی آن در فضای ملی و بین‌المللی قابل مشاهده است. طبعاً آنچه حاصل آمده محصول نیت خالصانه و جهاد علمی مستمر مجموعه بنیان‌گذاران و دانش‌آموختگان این نهاد است که امید می‌رود با اتکاء به تأییدات الهی و تلاش همه‌جانبه اساتید، دانشجویان و مدیران دانشگاه، بتواند به مرجعی تمام عیار در گستره جهانی تبدیل گردد.

معاونت پژوهشی دانشگاه امام صادق علیه السلام با توجه به شرایط، امکانات و نیازمندی‌های جامعه در مقطع کنونی با طرحی جامع نسبت به معرفی دستاوردهای پژوهشی دانشگاه، ارزیابی سازمانی - ارگانی آنها و بالاخره تحلیل شرایط آتی اقدام نموده که نتایج این پژوهش‌ها در قالب کتاب گزارش، نشریات علمی و... تقدیم علاقه‌مندان می‌گردد. هدف از این اقدام - ضمن فزونی از تلاش خالصانه تمام کسانی که با آرمان و اندیشه‌ای بزرگ و ادعایی اندک در این گام نهادند- درک کاستی‌ها و اصلاح آنها است تا از این طریق زمینه پرورش نسل‌های آینده علاقه‌مند به طی این طریق نیز فراهم گردد؛ هدفی بزرگ که در نهایت مرجعیت محنت‌آمیز امام صادق علیه السلام را در گستره بین‌المللی به همراه خواهد داشت. (ان‌شاءالله)

و لله المم

معاونت پژوهشی دانشگاه

مقدمه

امروزه پس از گذشت سال‌ها از آرزوی تحقق حکومت دینی، در حدود سه دهه است که حکومت اسلامی در کشور ایران شکل گرفته است. مسلماً یکی از بزرگترین نیازمندی‌های امروزه حکومت اسلامی، سامان‌دهی حکومت در عرصه اقتصاد است. بر اساس نظر کارشناسان، بانک‌ها یکی از ارکان این نظام اقتصادی به شمار می‌روند. بانک‌ها علاوه بر تأمین مالی تولیدی و اثرگذاری بر توزیع درآمد جامعه، باید ندادهندگان کار را نیز بود و تنها با دیدگاه بانکداری صرفاً غربی اقدام نکنند. بنابراین بدون هیچ تردیدی باید یکی از رسالت‌های اصلی و حقیقی حکومت اسلامی، بحث اسلامی کردن بانک‌ها باشد؛ امروزه بانکداری اسلامی به علت تجربه موفقی که در دوره‌ای کوتاه در بسیاری از کشورها داشته است، به سرعت در کشورهای مسلمان و حتی در کشورهای غیر مسلمان در حال گسترش می‌باشد. اگرچه صنعت نوپای بانکداری اسلامی در شرایط محنت، بیثرفیها و تجربیات زیادی داشته و در ایران هم بسیار پیشرفت کرده است، اما متأسفانه بر خلاف پیشرفت سریع نظام بانکی ایران و حرکت این نظام به سمت جلو، تا به حال ما نتوانستیم تحقق این هدف بسیار مهم نبوده‌ایم. به نظر می‌رسد این مسئله علل مختلف و قابل بحثی داشته باشد، اما قطعاً یکی از علل اصلی آن را می‌توان، عدم تحقیق نظری و کاربردی، و الگوسازی در این زمینه دانست. همچنین قوانین موجود درباره بانکداری اسلامی و بررسی عملکرد مسئولین امر در این زمینه، نقش مهمی خواهند داشت. لذا کتاب حاضر می‌کوشد تا قدمی در تحقق این هدف برداشته و بخشی از متون درسی دانشجویان و علاقه‌مندان در این زمینه را فراهم سازد.

کتاب حاضر با نگاه به این مسئله؛ از چند زاویه سعی می‌کند تا درک صحیحی را از اوضاع ایران و قوانین موجود درباره بانکداری اسلامی به خواننده منتقل کند. لذا کتاب حاضر با موضوعاتی درباره بانکداری اسلامی، در ده فصل به نگارش درآمده است. امید است که پیاده‌سازی بانکداری اسلامی با تلاش محققان و مسئولان امر، بیشتر تحقق یابد و زمینه پیشرفت مادی و معنوی را بیش از پیش فراهم کند. این کتاب

دارای موضوعات مختلفی است که عمدتاً از کتاب‌ها و مقاله‌های علمی مربوط، جمع‌آوری گردیده است [بر این اساس ملاحظه می‌شود که در بسیاری موارد متون استفاده شده عیناً و تماماً بنام مؤلف اصلی دو متن آورده شده است]. و برای سهولت در رسیدن به درکی صحیح، در پایان هر فصل یک جمع‌بندی از کل فصل وجود دارد.

فصل اول از کتاب حاضر با عنوان «تجربه بانکداری اسلامی در کشورهای اسلامی» به بررسی تجربه بانکداری اسلامی در کشورهای مختلف اسلامی پرداخته است و در پایان یک نگاه کلی نیز به وضعیت بانکداری اسلامی در کل دنیا خواهد داشت. فصل دوم با عنوان «تجربه بانکداری اسلامی در کشورهای غیر اسلامی» به بررسی تجربه بانکداری اسلامی در کشورهای مختلف غربی و غیر مسلمان می‌پردازد و مطالب قابل توجهی را از پیشرفت‌های این نظام و موفقیت‌های آن در کشورهای اروپایی بیان می‌دارد.

در فصل سوم با عنوان «تاریخچه بانکداری اسلامی در ایران»، به بررسی تفصیلی تاریخچه این صنعت مهم، سیر تفکر بانکداری اسلامی، و بررسی نظرات متفکران اسلامی درباره بانک و همچنین نظریه‌های حاضر در این زمینه خواهیم پرداخت. در فصل چهارم با عنوان «مبانی و اصول بانکداری اسلامی»، از زوایای مختلف، به بررسی اصول اسلامی و از جمله یکی از مهمترین آنها، اصل تحریم ربا خواهیم پرداخت. در این فصل علل حرمت ربا، انواع ربا و نظرات مختلف درباره آن، و همچنین زوایای مختلف آن را بررسی خواهیم کرد.

در فصل پنجم با عنوان «تبیین قانون عملیات بانکی بدون ربا در ایران» ابتدا به بررسی الگوی فعلی بانکداری بدون ربا در ایران می‌پردازیم؛ در این بخش به بررسی تجهیز و تخصیص منابع پولی و بررسی عقده‌های مختلفی که در این زمینه به کار گرفته شده است و همچنین سیاست‌های بانک مرکزی در این زمینه خواهیم پرداخت.

در فصل ششم با عنوان «بررسی عملکرد بانکداری بدون ربا»، به عملکرد این نظام در سه بخش تجهیز منابع پولی و پرداخت سود سپرده‌ها، رشد سپرده‌های بانکی و بخش اعطای تسهیلات خواهیم پرداخت؛ در این فصل برخی نتایج بانکداری اسلامی به خصوص در ایران، و حقیقت نظام بهره‌ای بانک‌ها تبیین خواهد شد.

در فصل هفتم با عنوان «اشکالات و نارسایی‌های قانون عملیات بانکی بدون ربا»، به انتقاد از نظام بانکی در راستای پیاده‌سازی حقیقی نظام بانکداری اسلامی خواهیم پرداخت. در این فصل به مشکلات کلی جایگزینی نظام بر پایه بهره، مشکلات مربوط به مجریان قانون بانکداری بدون ربا و مشکلات مراجعه‌کنندگان و در نهایت مشکلات محتوایی این نظام خواهیم پرداخت.

در فصل هشتم با عنوان «محصولات بانکداری اسلامی»، به بررسی تفصیلی محصولات بانکداری اسلامی در سطوح خرد و کلان، و همچنین در کشورهای مختلف خواهیم پرداخت.

در فصل نهم با عنوان «تأمین مالی خرد»، به بررسی تفصیلی این نوع تأمین مالی می‌پردازیم. لذا در این فصل ابتدا این نوع تأمین مالی، تعریف و تبیین شده و پس از آن به نتایج و شیوه‌های آن کار، این نوع تأمین مالی و الگوهای آن پرداخته، و نتایج آنرا در برخی کشورها بررسی خواهیم کرد. در نهایت در فصل دهم که تحت عنوان «بحران‌های مالی و بانکداری اسلامی» آمده است با بررسی رابطه این دو مسئله خواهیم پرداخت. در این فصل ابتدا به بررسی تاریخچه بحران‌های مالی در جهان و علت کلی آنها، و سپس به بررسی ماهیت و علل آن از دیدگاه اقتصاد اسلامی خواهیم پرداخت.

در پایان از آقایان حامد صاحب هنر، محمد عظیم زاده، عبدالمحمد کاشیان، علی موحدی کیا، حسین متولی و حسین غفورزاده که در تهیه و نشر نویسی فصول این کتاب تلاش وافر داشته‌اند و همچنین از جناب آقای محمد مه‌مان جفقی علمی که برای ویرایش اولیه این متن، زحمات فراوانی را متحمل شدند، و میمان تشکر می‌کنم و امیدوارم نشر این اثر که البته بیشتر جنبه مروری دارد، بتواند قدمی جزئیتر در ترویج و پیاده‌سازی بانکداری اسلامی در ایران را باعث شود.